

Miljöpolitik i bakvatten

Förutsättningen för en kraftfull och målmedveten miljövård finns i vårt land, skriver riksdagsledamoten Britt Mogård. Hon syftar på den breda opinionen och viljan inom alla partier att skapa en livsvänlig miljö. Det är politikernas huvuduppgift att se till att detta kan realiseras. Oumbärliga redskap härför är ett fullgott faktaunderlag, en genomtänkt organisation och en planmässig användning av relativt begränsade resurser. Men även med ökade miljöforskningsanslag är det orimligt att begära att Sverige ensamt skall kunna täcka hela miljövårdsfältet. En ökad internationell samplanering av forskningsinsatserna och en arbetsfördelning mellan länderna är nödvändig. Förhoppningen att statens naturvårdsverk skulle bli den samordnande instansen har inte infriats, och även vertikalt är ansvarsfördelningen oklar. Inventeringsarbetet måste påskyndas och en målsättning för miljövården måste utarbetas. Minst av allt vet vi i dag vilka ekonomiska krav, som måste uppfyllas, för att vi skall kunna skapa en god miljö.

Det politiska beslutsmaskineriet i ett demokratiskt samhällssystem tar sin rundliga tid. Att ändra inriktningen av samhällsarbetet, att rätta till begångna misstag kan ta år. Miljöpolitiken är kanske det mest slående exemplet. Långt sedan man har upptäckt och kritiserat vådorna av den moderna bostadsmiljön fortsätter man att producera sterila betongområden som Skärholmen och Tensta. Man vet att fosfaterna skadar våra sjöar, men man förmår inte stoppa dem. Endast produkter som innebär risker för omedelbar förgiftning av människor, som t ex cyklamat och hormoslyr, kan bryta gällande rutiner.

Den accelererande industrialiseringen och urbaniseringen gör denna långsamma arbetsmetod alltmer betänklig. Det är redan nu i många fall befogat att ifrågasätta om inte utvecklingen styr politikerna i stället för tvärtom. Vi löper risken att få allt färre misstag att rätta till; skadorna kan bli irreparabla.

Vad kan göras för att uppnå en större effektivitet och ökad takt i beslutsprocessen? Det är väsentligt att i varje läge söka skilja ut vad som är den politiska huvuduppgiften. Under 1960-talet har en intensiv miljövårdsdebatt förts, i vilken politikerna tagit aktiv del. Miljöskador och miljörisker har påvisats i det vällovliga syftet att väcka opinion och därmed skapa underlag för politiska åtgärder. Mer än i något annat land kan vi i dag hänvisa till en bred opinion och en enighet inom alla politiska partier om målet: en livsvänlig miljö. Därmed har grundförut-

sättningen för en kraftfull och målmedveten miljövard skapats.

Opinionen är väckt, vakthållningen från allmänheten kring miljöfrågorna är effektiv. Politikernas huvuduppgift i dag är då att se till att redskapen för en effektiv miljövard är i bästa trim. Oumbärliga redskap är: ett fullgott faktaunderlag, en genomtänkt organisation och en planmässig användning av relativt begränsade resurser.

Ett fullgott faktaunderlag

Naturresursutredningen påpekade i sitt betänkande »Miljöforskningen: organisation och resurser» (SOU 1967: 44) att en helhetsbild av föroreningssituationen saknades och att behovet av datainsamling och databearbetning var mycket stort. Situationen har inte nämnvärt förändrats sedan dess. Orsakerna till många förändringar i naturen är inte fullt klarlagda; ändå vidtas åtgärder av ibland ganska genomgripande natur. Forskningen har med nuvarande resurstilldelning inte möjlighet att klarlägga risk- och toleransnivåer för olika ämnen, långt mindre för verkningarna av olika riskabla ämnen tillsammans.

Följderna av ett bristfälligt faktaunderlag kan bli allvarliga. Den till följd av begränsad resurstillgång nödvändiga prioriteringen kan i ett längre perspektiv bli felaktig. Åtgärder på ett noga kartlagt område kan trappas upp, samtidigt som andra områden av samma vikt, där underlaget är mera osäkert, blir försummade. Miljövarsarbetet riskerar att styras me-

ra av opinionens krav än av vetenskapliga fakta.

Miljöforskningsanslagen här i Sverige har hittills legat väsentligt under naturresursutredningens beräkningar av behovet. Men även om en betydande ökning av anslagen skulle göras, är det helt otänkbart att Sverige ensamt skulle kunna täcka hela miljövardefältet. En ökad internationell samplanering av forskningsinsatserna, som kan leda till en arbetsfördelning olika länder emellan, är nödvändig. Det vore glädjande om FN:s miljövarskonferens 1972 i Stockholm kunde ge till resultat en sådan planering och arbetsfördelning.

Den livliga debatten kring projekt som Sturup, Kaitum, Brofjorden har visat på det akuta behovet av en riksplanering. Det är närmast skandalöst att man inte kommit längre i arbetet på en sådan översiktlig planering. Konfrontationen mellan ekonomiska intressen och miljövarsintresset är varje gång lika häftig, och det är ogörligt att finna någon enhetlig linje i utgången av olika ärenden. Att hantera landets resurser på detta sätt kan inte betecknas som ansvarsfullt. Diskussionen om nödvändigheten av att göra avkall på standardökningen, i betydelsen konsumtionsökning, till förmån för tillgodoseendet av miljövärdena saknar mening och innehåll, så länge den inte kan förknippas med konkreta ställningstaganden. Det är absurt att t ex beslutet om Brofjorden får fattas utan att någon redovisning sker av behovet av raffinaderier under de närmaste decennierna och lokaliseringen av dessa, utan att kostnadsberäkningar fram-

läggs för alternativa lösningar. Bevisbördan läggs hittills regelmässigt på den miljöengagerade opinionen som därmed kommer i konstant underläge.

En genomtänkt organisation

Kraven på effektiva miljövärdande insatser har växt fram mycket hastigt. Det är lätt att göra sig litet löjlig över att snart sagt varje organ i samhället, varje förening, varje organisation tillsätter miljösektioner, miljöombud, eller vad det nu kan kallas. Orsaken är kanske ändå inte bara att miljövärdanden har blivit en »populär» fråga utan också en följd av att man känner, att insatserna från statsmakterna, som dock bär det yttersta ansvaret för miljövärdanden, inte är tillräckligt effektiva. Organisationen av samhällets miljövärd är inte rationell och överskådlig, och ansvarsfördelningen är inte entydig. Förhoppningen att statens naturvårdsverk skulle bli den samordnande instansen har inte infriats. Den som exempelvis intresserar sig för vattenvårdsfrågor skall finna att dessa behandlas förutom av naturvårdsverket, av kommerskollegium, statens planverk, socialstyrelsen och flera andra organ. Bullerproblemen handläggs av en sektion inom naturvårdsverket, av statens planverk, av statens institut för folkhälsan, av trafiksäkerhetsverket. »Behandlingen av frågor om oljehantering och oljeskydd är splittrad på ett tjugotal myndigheter och flera utredningar har tagit upp olika sidor av oljehantering: transport, lagring, destruktion, oljeskydd» (Naturvårdsverkets årsbok 1969).

Också vertikalt är ansvarsfördelningen

oklar. Länsstyrelsernas åliggande beträffande miljövärd är inte klart avgränsade, vare sig i förhållande till statliga organ eller i förhållande till primärkommunerna. I kommunerna ombesörjs miljövärdanden av en hel rad organ. Hälsovårdsnämnden anses väl ha den viktigaste funktionen; den kan framföra allvarliga betänkligheter tex i fråga om bullernivåer i bostadsbebyggelse, men dess uppfattning kan nonchaleras av kommunstyrelsen som ju bär det ekonomiska huvudansvaret.

I det här sammanhanget kan påpekas ett till synes oviktigt problem som enligt min mening dock försvårar miljöarbetet: termen miljö har överförts på så gott som all mänsklig verksamhet. Det gör det svårt att på ett meningsfullt sätt diskutera konkreta åtgärder. En distinkt terminologi beträffande miljöproblemen är högeligen önskvärd.

Planmässig resursanvändning

1970 års långtidsutredning visar i avsnittet Miljövärd i huvudrapporten, att underlaget för en uppskattning av behovet av miljövärdinsatser, för planeringen av dessa insatser, för prioritering mellan dem och för bedömning av de ekonomiska effekterna av de miljöskyddsåtgärder man vidtar, är utomordentligt bristfälligt. Utredningen har dock ansett sig kunna konstatera, att man redan vid en undre gräns för ekonomiska uppoffringar måste ta i anspråk »en icke oväsentlig del av resurstillskotten i ekonomin». Detta uttalande innebär en förintande kritik mot uppläggningsen av dagens miljövärdspolitik. Vi vet alltså i stort sett inte något om vilka krav

som måste uppfyllas för att vi skall kunna bevara en god miljö. Så kan det inte få fortsätta. Vi måste påskynda inventeringsarbetet och utarbeta en målsättning för miljövården, som kan hjälpa oss att avgöra striden mellan konkurrerande intressen. Den sedan länge pågående diskussionen om behovet av kostnads-intäktsanalyser beträffande miljöfrågorna – sätt pris på miljön – måste konkretiseras; glädjande nog skall en kommitté inom OECD detta år börja med sådana analyser, och det finns allt skäl att noga följa det arbetet.

Vikten av att finna en princip för hur kostnaderna för miljövårdsinsatser skall fördelas har många gånger påtalats, inte minst i riksdagen. Självfallet är det så att vi alla till sist får bära kostnaderna i form av skatter, höjda priser – eller förstörd miljö. Ändå är det nödvändigt att det direkta kostnadsansvaret fördelas så rättvisande som möjligt mellan olika intressenter. Kostnadsfördelningen bör ske utifrån en vägande princip, nämligen att stimulera mer miljövänlig teknik, mera miljövänliga produkter. En partipolitiskt betingad lösning till en enda form av kostnadsuttag är självfallet förkastlig. Flera olika instrument som beskattning, differentierade avdrag eller bidrag och särskilda miljöavgifter kan användas. Om Sverige aspirerar på att vara ett föregångsland beträffande miljövärd, måste särskilda hänsyn tas till industrins konkurrensförmåga, så länge inte en internationell samordning av bestämmelserna skett.

Tillfredsställande faktaunderlag, över-

skådlig organisation, god planering, effektiv användning av resurserna har jag här tillåtit mig att kalla miljövårdens redskap. Utan effektiva redskap blir miljövärdspolitiken ytlig och planlös, och »utvecklingen», i det här fallet ofta negativ, hinner före åtgärderna. Instrumenten är i dag dessvärre trubbiga och ganska ineffektiva. Moderata samlingspartiet har i en partimotion i år behandlat detta och krävt åtgärder för att förbättra situationen. Man har föreslagit att en utredning tillsätts med uppgift att granska miljöforskningens organisation, planläggning och prioritering med särskild hänsyn tagen till behovet av internationellt samarbete. En databank för miljöforskningsresultat bör inrättas. Man begär vidare en översyn av miljövårdens organisation, av ansvarsfördelningen mellan olika organ och av möjligheterna att kontrollera att bestämmelser följs. Man anser det nödvändigt att den fysiska riksplaneringen påskyndas och att riksdagen får en redovisning av arbetet, så att en demokratisk debatt kan komma till stånd. En parlamentarisk utredning för att översiktligt beräkna miljövårdens olika kostnader och för att se över målsättningen, prioriteringen mellan olika sektorer och kostnadsfördelningen mellan skilda intressenter bör tillsättas. Ett beslut fattades i mars i år, mot en socialdemokratisk reservation, att kostnadsfördelningen nu skall utredas.

Kommunal miljövärd

Långtidsutredningen redovisar också material som berör kommunernas miljövärdspolitik. I en enkät till kommunerna har

man efterlyst vilka miljövårdsåtgärder som kommunerna anser kommer att behövas under perioden 1971 till 1975. På grundval av den enkäten anser sig långtidsutredningen kunna konstatera att kommunerna har bristfälliga beräkningar och otillräcklig överblick beträffande behovet av miljövårdsinsatser.

Moderata samlingspartiet föreslår med utgångspunkt från detta, att varje kommun skall åläggas att utifrån sina lokala förhållanden upprätta ett miljövårdsprogram för det teknisk-hygieniska området. I ett sådant skall man redovisa resultatet av en inventering av rådande förhållanden, vilka åtgärder man avser att vidta och en kostnadsberäkning för dessa. Miljövårdsprogrammet bör upprättas av hälsovårdsnämnden och antas av kommunfullmäktige, på samma sätt som man gör med bostadsbyggnadsprogrammet. På så sätt skulle ett mera tillförlitligt underlag för bedömning av behovet av insatser kunna sammanställas av statsmakterna. Men framför allt skulle man på så sätt kunna framtvunga en samordning och klarare kompetensfördelning mellan olika kommunala nämnder och styrelser och samtidigt få till stånd en förankring hos kommunstyrelsen och kommunfullmäktige. Sådana miljövårdsprogram har redan upprättats på en del håll, och naturvårdsverket bör kunna bistå kommunerna med råd och information om hur man lämpligen går till väga för att få fram dem.

»Planerad allemansrätt»

En annan moderat motion vill utnyttja ett »redskap» som ofta negligeras, nämligen

medborgarnas egen aktivitet, på det viktiga området landskapsvård.

Utgångspunkten är inte bara oron för att kulturlandskapet förfulas utan också människors ökade behov av att komma ut i en levande natur. Istället för att problemets lösning sökes i ökat förvärv från samhällets sida av fritidsområden och naturreservat eller i skilda landskapsvårdande stödåtgärder, vilka på grund av stora kostnader inte kan ge några mera omfattande resultat inom överskådlig tid, framförs tanken på »planerad allemansrätt».

Det blir allt vanligare att jordbrukare med stimulans av statsmedel skaffar sig bruksplaner för såväl jordbruket som skogsbruket. I samband med att en sådan plan upprättas kan med små medel göras en naturvårdsplan över egendomen i syfte att tillvarata och vidmakthålla alla de tillgångar ett landskap kan erbjuda. Genom att utmärka vägar och stigar och ange särskilda sevärdheter hjälper markägaren allmänheten att vistas i naturen, och allemansrätten kan bevaras.

Det vore enligt min mening högst olyckligt om miljövårdsdebatten i fortsättningen inte ändrade karaktär. En debatt som huvudsakligen vill fungera som larmklocka men inte bekymrar sig om huruvida förutsättningarna för ett effektivt miljövårdsarbete föreligger, för inte utvecklingen framåt. Just på miljövårdens område är det mer än eljest angeläget att arbetet kommer i gång och leder till konkreta och snabba åtgärder.